

9. *Шумський П. В.* Прокуратура України: Навчальний посібник. - К., 1998. - 86 с.
10. *Зеленука В. С.* О следственном аппарате и прокурорском надзоре в связи с новым Законом Украины "О прокуратуре" // Закон Украины "О прокуратуре": теория и практика его применения - X, 1992. - С. 54 - 57.
11. *Лісненко В.* Досудове (попереднє) слідство України: проблеми організації та діяльності // Вісник прокуратури. - 2001. - № 2. - С. 94 - 97.
12. Прокуратура України: Академічний курс: Підручник / В.В. Сухонос, В.П., Лакізюк, Л.Р. Грицаєнко, В.М. Руденко; За заг. ред. В.В. Сухоноса. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. - 566 с.
13. *Потембенько М. О.* Прокуратура України на межі третього тисячоліття // Право України. - 2001. - № 1. - С. 6 - 7.
14. *Косюта М. В.* Роль прокуратури у правовій Україні // Вісник прокуратури. - 2000. - № 1. - С. 12 - 16.

Шиян Д. С.

УДК: 343.8 (477)

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки слідчих Запорізького юридичного інституту ДДУВС

СУТНІСТЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Сутність покарання становить кара - позбавлення або обмеження прав і свобод особи, засудженої за вчинення злочину. Таке позбавлення або обмеження має конкретний вираз (ст. ст. 52-64 КК) і повинно бути належним чином обґрунтованим. Зокрема, засуджена особа може бути піддана обмеженням: волі, права на частину заробітної платні, права просування по службі (щодо військовослужбовців). В певних випадках вона позбавляється права власності (на певні види майна); волі (на певний строк або довічно), військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Засуджений зобов'язаний перетерпіти ті позбавлення й обмеження, що пов'язані із застосуванням до нього покарання. При цьому має бути забезпечений належний захист його законних прав і свобод [12, С. 144].

Сутність кримінального покарання становить конкретний обсяг обмежень або позбавлень (або їхня сукупність), установлених для засудженого [8, С. 19; 6, С. 11]. Він оцінюється за допомогою якісного й кількісного критеріїв [11, С. 17]. Якісний характеризує властивість, притаманну саме цьому виду покарання: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю - правообмеження вільного вибору посади, професійної діяльності або іншого роду занять [4, С. 54]. Кількісний показник характеризує розмір кари, властивий конкретному покаранню. Як відомо, кожен вид кримінального покарання має свою сутність, що впливає на деяку свою сферу правового статусу громадянина, який піддався осуду. Очевидно, що між окремими видами покарання є якісні відмінності [7, С. 145].

Кара щодо засудженого здійснюється завжди, коли застосовується покарання. Вона є

не тільки метою, а й сутністю будь-якого виду покарання, у тому числі й позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, і виражається поперед усім у самому факті засудження особи, у негативній суспільно-моральній оцінці поведінки винного, яка міститься у вирокі, а також у тих обмеженнях і позбавленнях фізичного, матеріального і морального характеру, які зазнає особа при засудженні та відбуванні покарання [3, С. 60]. Негативна суспільно-моральна оцінка виступає суттєвим елементом кари будь-якого покарання, спричиняє засудженому страждання морального характеру змушує його іноді передивитися свої життєві позиції, відмовитися від шкідливих звичок та поглядів. Але кара в такому виді покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має свої притаманні тільки йому особливості, які полягають у тому, що суд (орган держави) позбавляє особу тих прав, які надані й гарантовані самою державою.

Питання про сутність покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у теорії кримінального права є дискусійним. Звернемося до висловлених точок зору

В. П. Махоткін, М. О. Стручков вважають, що позбавляючи громадян права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, суд тим самим сприяє охороні суспільних відносин у сфері застосування праці [9, С. 63; 14, С. 233]. А. О. Міхлін думає, що при призначенні даного виду покарання іноді громадянин позбавляється права, що не пов'язане з можливістю працювати за наймом [10, С. 5]. А. В. Лужбін зазначає, що сутністю досліджуваного виду покарання є обмеження трудових прав і похідні від такого обмеження майнові та моральні обмеження засудженого [6, С. 149; 7, С. 13]. Н. А. Сафаров також обґрунтовує думку про те, що його сутність не зводиться лише до обмеження трудових прав, а включає в себе також вплив на матеріальні інтереси засуджених і моральне осудження

[13, С. 6]. В. І. Тютюгін пише про тимчасове обмеження можливості вільного вибору посади, професійної діяльності або іншого роду занять протягом відомого періоду часу [19, С. 6]. О. Л. Цветинович і Н. М. Чекаліна вважають правомірним обмеження трудової правоздатності при призначенні цього виду покарання й припускають можливість призначення позбавлення водійських прав особі, яка до моменту вчинення автотранспортного злочину й до моменту осуду таких прав не має [20, С. 142], тобто, на їхню думку, при призначенні цього виду покарання можуть обмежуватися трудові й інші права, зокрема - можливість одержання прав на керування транспортним засобом. Г. Т. Ткешеладзе пропонує ввести в кримінальне законодавство норму такого змісту: Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю ставить за свою мету перешкодити винному вчинити аналогічний злочин узв'язку з виконанням посадових повноважень або іншої діяльності, що приносить прибуток, і переконання в неприпустимості такої незаконної діяльності [16, С. 41].

Як слушно зазначає В. І. Тютюгін, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як один з видів покарань є за своєю сутністю карою. Остання в цьому, як і в будь-якому виді покарань, полягає, передусім, у самому факті засудження особи, у негативній морально-соціальної оцінці поведінки винного у вирокі від імені держави. Однак кара в такому виді покарань як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має й власні, притаманні йому особливості [17, С. 4]. Основу каральної сутності досліджуваного виду покарання складає як позбавлення засудженого конкретних суб'єктивних прав (права на зайняття певною діяльністю й пов'язаних з їх здійсненням прав і повноважень), та й тимчасове обмеження його правоздатності - можливості вільного вибору посади, професійної діяльності або іншого виду занять [18, С. 6-7]. Ще М. С. Таганцев,

характеризуючи це покарання, писав, що воно "...прежде всего падает на общественную и служебную сферу деятельности виновного, и при том как по отношению к правам и привилегиям, им уже приобретенным, которым он уже пользовался, так и по отношению к самой возможности их приобретения к его публичной правоспособности" [15, С. 1264]. Каральна сутність цього виду покарань полягає в тому, що засуджений протягом установленого у вирокі суду строку суттєво обмежується в праві вибору за власним розсудом роду занять або роботи. При влаштуванні на роботу по закінченню строку який визначений у вирокі суду, яким особа засуджена до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, безперервний трудовий стаж роботи переривається. Звісно, що цей фактор тягне за собою ряд несприятливих для засудженого правових наслідків [2, С. 18].

М. І. Бару писав, що покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, безпосередньо вторгаючись у правовий статус конкретної особи, істотно змінює її правове положення, спричиняє ряд серйозних обмежень, що звужують можливість її участі в тій чи іншій області суспільних відносин [1, С. 68-69].

З метою більш повного з'ясування сутності покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю необхідно класифікувати кримінально-правові заборони, що тягне призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на три групи. Першу групу складають заборони обіймати певні посади. До другої групи заборон відносяться заборони на зайняття професійною діяльністю й до третьої - заборони на зайняття непрофесійною діяльністю. Визначені класифікаційні групи розгляданого виду покарання характеризуються достатньою різноманітністю передбачуваних ними позбавлень прав і у більшості обумовлюють різний ступінь карального впливу на засудженого [5, С. 15].

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як один із видів покарання, полягає у відстороненні засудженого від виконання обов'язків, пов'язаних із зайняттям певної посади або певною діяльністю, і позбавленні його права на зазначений рід діяльності протягом установленого вироком строку.

Сутність даного виду покарання полягає в тому, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю обмежує право засудженого протягом установленого у вирокі строку обрати за своїм розсудом рід занять чи роботу.

Указаний вид покарання має суттєвий психологічний вплив на засудженого. Основними рисами карального змісту цього покарання є тимчасове позбавлення гарантованих захистом держави конкретних суб'єктивних прав на певний рід діяльності, на професію та тимчасове обмеження правоздатності, тому що злочинне використання прав та повноважень за посадою ставить під сумнів можливість обіймати таку посаду чи займатися певною діяльністю. Засуджений на досить значний час позбавлений можливості займатися обраною ним справою, "випадає" зі звичного для нього середовища, втрачає набутий авторитет, репутацію. Переривається спеціальний трудовий стаж, зменшується оплата праці.

Таким чином, сутністю покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є кара, що полягає у позбавленні засудженого конкретних суб'єктивних прав (права на зайняття певною діяльністю й пов'язаних з їх здійсненням прав і повноважень), та й тимчасовому обмеженні його правоздатності - можливості вільного вибору посади, професійної діяльності або іншого виду занять.

Перелік використаної літератури:

1. Бару М. И. Некоторые вопросы соотношения норм различных отраслей права в охране прав

- граждан // Советское государство и право. - 1963. - № 12. - С. 67-84.
2. *Васильев А. И., Павлухин А. Н.* Исполнение уголовных наказаний, не связанных с мерами исправительно-трудового воздействия на осуждённых: Учебное пособие. - Рязань: РВШ МВД СССР, 1988. - 84 с.
3. *Журбаюк Г. В.* Кримінальні покарання як комплексна проблема: деякі історико-правові аспекти // Наукові записки. - Том 21. Юридичні науки. - 2003. - С. 56-66.
4. *Крылова Е. С.* Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью как вид уголовного наказания по законодательству России и зарубежных стран: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08. - Казань, 2002. - 203 с.
5. *Кривченко Н. В.* Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью как вид наказания Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08 / ВНИИ МВД СССР. - М., 1988. - 24 с.
6. *Лужбин А. В.* Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью и его исполнение: Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Свердловск. юрид. ин-т. - Свердловск, 1988. - 19 с.
7. *Лужбин А. В.* Содержание наказания в виде лишения права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью // Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения преступлений. - Омск, 1986. - С. 144-149.
8. *Марцев А. И.* Специальное предупреждение преступлений. - Омск, 1977. - С. 19.
9. *Махоткин В. П.* Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью // Наказания, не связанные с лишением свободы. - М., 1972. - С. 63-74.
10. *Михлин А. А.* Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью // Сов. юстиция. - 1984. - № 12. - С. 5-6.
11. *Наташнев А. Е., Стручков Н. А.* Основы теории исправительно-трудового права. - М., 1967. - 190 с.
12. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка.* - К.: Каннон, А. С. К., 2001. - 1104 с.
13. *Сафаров Н. А.* Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью как вид уголовного наказания Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08 / МГУ им. М.В. Ломоносова. Юрид. фак. - М., 1988. - 22 с.
14. *Стручков Н. А.* Уголовная ответственность и её реализация в борьбе с преступностью. - Саратов, 1978. - 240 с.
15. *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая. Т. II. - СПб., 1902. - 1460 с.
16. *Ташелиадзе Г. Т.* Судебная практика и уголовный закон: Автореф. дисс... докт. юрид. наук. - М., 1981. - 42 с.
17. *Тотвогил В. И.* Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью как вид наказания по советскому уголовному праву. Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харьк. юрид. ин-т. - Х., 1975. - 20 с.
18. *Тотвогил В. И.* Лишение права занимать определённые должности как вид наказания по советскому уголовному праву. - Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982. - 145 с.
19. *Тотвогил В. И.* Назначение наказания в виде лишения права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью. - Харьков, 1976. - 38 с.
20. *Цветкович А. Л., Чекалима Н. Н.* Ограничение трудовой правоспособности как элемент уголовного наказания // Вопросы осуществления правосудия по уголовным делам: Тр. Калинингр. ун-та. - Вып. 10. - Калининград, 1982. - С. 125-144.